

АЛАН АКСЕЛЬРОД
ЮЛІЙ ЦЕЗАР

ALAN AXELROD

JULIUS CAESAR

АЛАН АКСЕЛЬРОД
ЮЛІЙ ЦЕЗАР

Харків

2022

УДК 94(37)
А42

Серія «Біографії та мемуари»

Опубліковано за сприяння
Sterling Publishing Co., Inc. (USA) та Агенції Олександра Корженевського

Перекладено за виданням:
Axelrod, Alan. *Julius Caesar, CEO: 6 Principles to Guide & Inspire Modern Leaders* / Alan Axelrod. —
New York : Sterling Publishing Co., Inc., 2012. — 248 p.

Переклад з англійської *Ірини Луцької*

Дизайнер обкладинки *Іван Дубровський*

Аксельрод А.

А42 Юлій Цезар / Алан Аксельрод ; пер. з англ. І. Луцької. — Х. : Віват, 2022. — 224 с. — (Серія «Біографії та мемуари», ISBN 978-966-942-829-5).

ISBN 978-966-982-425-7 (укр.)

ISBN 978-1-4027-8484-2 (англ.)

Юлій Цезар — досвідчений стратег, який не боявся непростих рішень, мудрий комунікатор, майстер перемовин. Ці якості досі цінують у справжніх лідерах. За часів античності люди теж стикалися з дезінформацією та ненадійністю партнерів, училися влучно формулювати меседжі, визначати мету й згуртовувати команду. Відтоді змінилися тільки обставини, але суть процесів лишилася незмінною. Досліджуючи особисті пріоритети й здобуті досягнення Цезаря, Алан Аксельрод пропонує новий погляд на життя видатного політика. Автор зосереджує увагу на 6 законах, що характеризують його керівництво, і виокремлює 92 неоцінених правила, котрі допоможуть кожному, хто прагне мати успіх у будь-якій справі, реалізовувати власні амбіції й бути лідером.

УДК 94(37)

ISBN 978-966-942-829-5 (серія)

ISBN 978-966-982-425-7 (укр.)

ISBN 978-1-4027-8484-2 (англ.)

© Alan Axelrod, text, 2012

© ТОВ «Видавництво “Віват”», видання українською мовою, 2022

Аніті та Існoві

Вступ НАЙБЛАГОРОДНІШИЙ РИМЛЯНИН

О Цезарю, ти досі ще могутній!

Вільям Шекспір. Юлій Цезар. Дія п'ята, сцена третя¹

Річка Рубікон, яка ліниво тече між Чезеною та Ріміні на північному сході Італії, відома не глибиною, шириною чи довжиною. Відома вона тим, що, перетнувши її у 49 р. до н. е., Юлій Цезар став вагомою постаттю в історії та масовій культурі всієї Західної цивілізації. Стратег, військовий лідер, знаменитий диктатор, неперевершений оратор, державний діяч, письменник, творець імперії, імператор, який створив себе сам, а ще — один із перших найбільш ефективних менеджерів найвищого рівня.

Рубікон у той період не був звичайною річкою. У 49 р. до н. е. його руслом проходила межа між Північною Італією та Цизальпійською Галлією — однією з найбільших провінцій, яку Цезар приєднав до своїх володінь та особисто контролював. Римом на той час управляв сенат, у якому був потужним вплив Помпея Великого, колишнього союзника Цезаря (тоді

¹ Переклад В. Мисика. (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.)

вони ще не вели між собою боротьби за владу), та одного з членів тріумвірату (фактично одного з трьох провідних політичних діячів). Тоді ж діяв особливий закон, згідно з яким усім римським полководцям було заборонено перетинати зі своїм військом межі тієї провінції, якою вони управляли.

Отже, перетнувши Рубікон, Цезар кинув виклик римському верховенству та повів свої передові загони, які налічували близько шістдесяті тисяч воїнів, на значно численніші, підпорядковані Помпею й сенату. «Перейти Рубікон» (вислів, що став відтоді крилатим) — означає ухвалити надзвичайно вагомє рішення, до того ж з імовірністю значної вигоди й за дуже ризикованих умов, коли після ухвалення такого рішення немає вороття.

Перетин Цезарем Рубікону (якщо розглядати це поняття як сукупність чинників, що спричинили таку дію, та сукупність наслідків, до котрих така дія призвела) — це квінтесенція ухвалення рішення. Отже, саме ухвалення рішення є найнеобхіднішим та найскладнішим у діяльності будь-якого топменеджера.

Скориставшись сприятливим збігом обставин, Цезар наважився перетнути цю скромну річку, а отже, став зрештою одним з перших та найвеличніших топменеджерів.

Юлій Цезар був своєрідним уособленням міжкультурного та загальноісторичного стандарту лідерства. Невдовзі по тому, як його було вбито, ім'я Цезаря перетворилося на синонім слова «правитель» та прижилося в германських мовах (класичною латиною «кайзер» вимовляють так само, як і «Цезар», — з початковою фонемою «к»), у російській та інших слов'янських мовах (унаслідок фонетичних процесів утворилося слово «цар»), а також у деяких арабських мовах, поширених в ісламському світі («кайяр»).

Популіст шляхетного походження

Цезар народився 13 липня 100 р. до н. е. у благородній сім'ї, кращі часи якої минули. Його предки (усі Юлії — їх так називали за традицією) були патриціями, що означало пряме походження від римської аристократії, ба навіть від богині Венери. Від IV ст. до н. е. чимало представників римських патриціанських родин брали шлюби із членами найзаможніших плебейських родин, а тому, коли Цезар з'явився на світ, кров патриціїв уже не гарантувала місця в панівному класі. Попри те що існувало чітке політичне, соціальне, економічне, культурне та емоційне розмежування між тими, хто вважав себе благородним (ті, хто вже не був патриціями повною мірою), та плебеями (ті, у кого серед предків не було жодного патриція), від IV ст. до н. е. успіху досягали активні політичні діячі — попри класове походження і право за народженням. Справді, політика та спадковість у римській системі державного управління і культурі були тісно пов'язані. Кров патриціїв була своєрідною підтримкою на політичній арені, однак могла створювати й обмеження, позаяк однією з найвпливовіших фігур у політикумі Римської республіки був трибун — голос плебеїв, — доступ до посади якого був закритий для патриціїв. Єдиною річчю, яка за значенням переважала благородне походження, були гроші, без яких політична діяльність у Римі була неможливою. Гроші були потрібні для всього: організації публічних видовищ для народу, купівлі політичного впливу та надання хабарів, які мали напівлегальний статус. Отже, Юлії Цезарі в певний період володіли значними статками.

Насправді батько Юлія Цезаря (теж Юлій Цезар) суттєво покращив хитке фінансове становище родини, одружившись із Аврелією Котта, дочкою колишнього консула. Коли народився син, Юліїв Цезарів вважали бідними — вони не мали

значного впливу та соціальної ваги. Тобто фактично вони були представниками середнього класу.

Гай Юлій Цезар (згідно з римськими традиціями чоловіче ім'я містило три частини: особистого ймення [преномена], назви спадкового родового (династичного) імені [номена], і так званого когномена — родинного прізвиська, теж спадкового) народився у скромному батьківському будинку в неprestижному, навіть жалюгідному районі Рима — Субурі. Попри те що звідти було лише кілька кроків до Форуму, центру римського політичного життя, Субура була сирого, брудною та небезпечною. Тут мешкали переважно торговці, іноземці, зокрема значна кількість євреїв, а також проститутки. Коли Юлієві Цезарю виповнилося одинадцять років, його дядько Секст Цезар служив консулом (один із двох високих посадовців, яких переобирали щороку і які управляли містом за спільною згодою). Секста обрали на цю посаду в 91 р. до н. е. Наступного року на посаду консула обрали ще одного далекого родича — Луція Цезаря, а у 64 р. — і його сина, теж Луція.

Діяльність першого з Луціїв допомогла сформувати основні напрями політичної діяльності молодого Цезаря. У 90 р. до н. е. в деяких провінціях відбулися повстання через категоричну відмову правителів надати їхнім мешканцям римське громадянство. Це обмеження запровадили за фінансової підтримки деяких членів сенату — так званих оптиматів¹. Луцій Цезар виступав проти них, лобіюючи надання римського громадянства лише тим мешканцям провінцій, які не брали участі в повстаннях і погодилися на покровительство Риму. Отже, Луцій приєднався до лав антиоптиматів, яких тоді часто називали популярами, і таким чином юний Гай Юлій Цезар опинився в колі діячів, які підтримували популістські напрями в політиці. Крім того, на його погляди значно вплинула тітка,

¹ Оптимати — консервативна політична більшість у Стародавньому Римі.

дружина Секста Цезаря, лідера популярів, Юлія, якою Цезар-підліток захоплювався.

Була ще одна жінка, яка мала суттєвий вплив на формування поглядів Гая Юлія, — його матір Аврелія. Культурна, освічена та політично обізнана жінка, вона присвятила всю себе єдиному синові (у неї було ще щонайменше двоє доньок). І це був слід, значно яскравіший за той, що залишив по собі батько, який був представником імперії в одній з азійських провінцій і тому часто перебував далеко від дому та сім'ї. Батько Юлія Цезаря помер у 85 р. до н. е. вдома за досить таки пересічних обставин: якось уранці, взуваючись, він просто впав мертвою. На той час його синові було шістнадцять.

Позаяк Аврелія походила із заможної родини, після смерті Юлія Цезаря-старшого нащадки не залишились без засобів до існування. Уже через рік після батькової смерті молодий Цезар (безперечно, завдяки впливу матері й тітки) став фламінором — жерцем Юпітера. Попри таке почесне становище, грошей йому не виплачували, тож він далі проживав з матір'ю у скромному помешканні в Субурі. Упродовж кількох років Цезар робив усе можливе, щоб розпочати політичну кар'єру; він міг зробити це тільки за позичені кошти. Надалі він повсякчас перебуватиме по ший в боргах.

Початок кар'єри й перемога над смертю

Цезар знав, що політика — задоволення не з дешевих, однак в юності не міг уявити для себе жодного іншого покликання. Його посватали до заможної молоді жінки Коссутії, з якою він мав одружитися незабаром після смерті батька. Проте ці заручини тривали недовго: у 84 р. до н. е., після того як Цезареві виповнилося вісімнадцять років, він знайшов вигіднішу партію і взяв шлюб із Корнелією. Для римлянина, який хотів досягнути вершини, одруження могло стати або падінням,

або початком злету. Батько Корнелії, Луцій Корнелій Цинна, був благородного походження, та, попри це, співпрацював із Гаєм Марієм — лідером популярів. Племінник Гая Марія, Цезар вибрав собі жінку, одруження з якою ідентифікувало його з партією антипопулярів.

Наприкінці року Цинну вбили під час повстання — його закидали камінням власні солдати. Довідавшись про це, колишній римський консул, знаменитий генерал й один з лідерів оптиматів Луцій Корнелій Сулла вирішив заповнити політичний вакуум. Незабаром він повертається зі східних провінцій, де під його проводом успішно було придушено цілу низку повстань, до Рима.

Сулла був твердо переконаний, що популістські реформи Цинни принижували авторитет Римської республіки, тому шукав шляхів повернути Рим до консервативної (по суті, реакційної) форми правління. Прагнучи стабільності, сенат десь наприкінці 82 чи на початку 81 р. до н. е. призначив Суллу диктатором, щоб «зміцнити закон та утвердити конституцію». Представники групи популярів не тільки поставили підписи під рішенням сенату, а ще й дозволили не зазначати в документі кінцевої дати диктатури. (Давня римська традиція визначати кінець диктатури мала на меті запобігти встановленню єдиноосібної влади окремого консула. Історики ж розцінили цю подію як прецедент, яким скористався Юлій Цезар, щоб закріпити свою одноосібну диктатуру.)

Однак до цього мало пройти ще багато років. Тоді ж Сулла нагадував диктатора XX ст. За нього відбулася справжня чистка серед тих, кого він вважав політичними ворогами держави. Зокрема, Сулла офіційно відправив на страту понад півтори тисячі благородних громадян і, ймовірно, санкціонував смерть багатьох інших. Історики вважають, що кількість політичних убивств могла сягнути дев'яти тисяч осіб. Терор супроводжувався корупцією в особливо значних розмірах,

адже Сулла та його поплічники отримували незліченну кількість маєтків, конфіскованих на користь держави.

Основною метою цієї зачистки був Цезар. Сулла наказав позбавити його всього успадкованого майна, посагу дружини (той значно переважав спадщину Цезаря), а також недавньої посади верховного жерця. Щоправда, Сулла задовольнив численні прохання впливових членів родини Аврелії, які вмовили не позбавляти молодого чоловіка життя. Проте зауважив, що «в цьому Цезарі живе багато Маріїв», звернувши в такий спосіб увагу на стосунки Цезаря і Гая Марія, який помер природною смертю у 86 р. до н. е.

Однак Сулла надалі вимагав, щоб Цезар розлучився з донькою Цинни Корнелією. Якби цей молодик був лише політиком-вискочкою (у цьому його не раз звинувачували противники), він одразу підкорився б наказу Сулли. Натомість він рішуче відмовився це робити і невдовзі долучився до армії пропретора (посада, що поєднувала в собі функції військового командувача та адміністративного чиновника) Маркуса Терма. Цезар негайно вирушив на службу до азійських провінцій, потім на Сицилію та в Малу Азію. Терм наказав йому рухатися до Вітінії (стратегічно важливого королівства, розташованого неподалік Босфорської протоки, Мармурового та Чорного морів), де Цезар мав здобути кораблі царя Вітінії Нікомеда і незабаром допомогти захопити Мітілену — місто на острові Лесбос. Цезар виконав завдання так добре і проявив такий героїзм під час штурму Мітілени, що був удостоєний нагороди — Громадянської корони. Отже, відрядження до Нікомеда стало приводом для пліток про зв'язок Цезаря з царем. Римське суспільство досить толерантно реагувало на гомосексуалізм, визнаючи, що це особиста справа кожного. Вважали, що цар здобув над Цезарем сексуальну перемогу, тому останнього дражнили «царицею Вітінії», і це прізвисько переслідувало його впродовж решти життя.

Попри такі нищівні для політичної кар'єри чутки, Цезар завдяки військовому досвіду мав значну перевагу. Військова слава була, безперечно, найкращим плацдармом для політичної кар'єри (посади жерця його все ж таки позбавили), а Громадянська корона — важливою відзнакою для дев'ятнадцятирічного юнака. Після смерті Сулли у 78 р. до н. е. Цезар вважав за безпечне повернутися до Рима, адже тепер він був не дезертиром, а героєм.

У Римі (без спадку та посагу дружини), щоб заробляти на життя, Цезар узявся до юриспруденції. Незабаром він проявив себе як талановитий адвокат: досвід воїна навчив його критично мислити, а ораторська майстерність стала у пригоді під час низки гучних процесів над колишніми чиновниками, яких звинувачували в хабарництві.

У 75 р. до н. е. Цезар сів на корабель, який прямував до острова Родос. Він прагнув учитися ораторського мистецтва та риторики в Апполонія Молона — всесвітньо відомого майстра цієї справи. Як відомо з історії (про це йдеться в правилі № 67 «Відмовтеся від позиції жертви»), дорогою корабель, на якому плів Цезар, захопили пірати. Цезар не тільки зумів урятуватися, а ще й жорстоко помстився. Він був громадянином Риму, однак не обіймав військової посади і не перебував на цивільній службі, проте після звільнення спромігся зібрати військові морські сили, узяти командування на себе та швидко наздогнати піратський корабель. Він холоднокровно наказав місцевим чиновникам розп'яти своїх в'язнів, і, попри те, що в нього не було ні судової, ні будь-якої іншої влади, з ним ніхто не наважився сперечатися.

Сходження на вершину починається

Повернувшись до Рима після пригод з піратами, Цезар дізнався, що його оголосили одним із чотирьох членів Колегії пон-

тифіків — політико-релігійної установи. На додачу його незабаром обрали до військового трибуналу. У сукупності ці дві посади сприяли утворенню альянсу із Гнеєм Помпеем, пізніше відомим як Гней Помпей Великий. Цей діяч, почавши сходження до влади як один із лейтенантів Сулли, після смерті диктатора приєднався до популярів. Цезар і Помпей разом працювали над подоланням негативних наслідків конституційних реформ Сулли.

Діяльність Цезаря як понтифіка та військового трибуна стала більш значущою після того, як у 69 (чи 68) році до н. е. його обрали квестором. Ця посада, яка передбачала нагляд за скарбницею Риму та всіма фінансовими операціями, була першим вагомим кроком у так званому *cursus honorum* — «управлінському шляху», який долали молоді й амбітні політичні лідери, що прагнули дістати владу і вплив у Римській республіці.

Пізніше, у 69 р. до н. е., померли тітка Цезаря Юлія та дружина Корнелія. Неперевершені промови під час похорону сприяли тому, що серед широкого загалу почали формуватися політичні симпатії та публічне співчуття до нього. Та попри все Цезаря далі асоціювали з популярами, Цинною та Марієм (про що йдеться в правилі № 68 «Використовуйте будь-яку нагоду, щоб поширювати інформацію про свій бренд»).

Завершивши в 67 р. до н. е. квесторську місію у провінції Далека Іспанія (територія сучасної Андалузії та Португалії), Цезар повернувся до Рима та одружився з Помпеею, далекою родичкою Помпея, батько якої колись обіймав посаду консула, а матір була дочкою Сулли.

Наступним злетом Цезаря на *cursus honorum* стало його обрання в 65 р. до н. е. одним із курульних едилів. Щороку з-поміж плебеїв та знаті обирали по двоє едилів (двох останніх ще називали курульними едилами). Вони вчотирьох мали стежити за станом громадських будівель, дотриманням громадського порядку, а також за публічними святкуваннями.